

ז'ורז' סאנד ומרסל פרוסט

ז'ורז' סאנד: "פרנסואה העזובי; הרומנים שכתבה ז'ורז' סאנד. הוא הופיע בשלהי התקופה הרומנטית בספרות. רקע העלילה הוא כפריאדיילי, והגיבורים הם לפיכך "טבעיים": הטוב הוא טוב, והרעירע מולד, ללא כל התרסה נגדו, ואכן, בסופו של דבר, הרע ימות והטוב יבוא על שכרו. כמו כן, אין בספר זכר לעוול הסוציאלי, לניצול הפיאודלי ולשליטת זכות הבחירה מרובו של העם. אין זכר למהפכה התעשייתית ולא למהפכה החקלאית שקדמה לו, לא למהפכת 1830 ולא לאי-השקט שקדם למהפכת 1848. גם מבחינה סגנונית הכול זורם כמי אפסיים, בלי מליצה ובלי מילים גבוהות, גם אם כמובן, עטור במיטב גיזוני "הטעם הטוב" בנוסח - "האדון רב-החסד" אל "העלמה הענוגה". כמו כן טבעית היא האמונה בישו ומריה והאדם המאמין, מנשק את הצלב מתוך חובה נפשית.

טבעיות זו באה לידי ביטוי גם בעיצוב העלילה: האהבה בין הנער לאמו המאמצת אינה זקוקה לפירושים פרוידיאניים בנוסח המאה ה-20: מאחר שהבעל מת והנער היה לגבר, הופך החום האימהי של מרלין, המאמצת, לאש של אהבה, ופרנסואה "חש שהוא נשרף בלהבה שעממה בו כל חייו מתחת לאפר".

הרומן המודרני עוסק ביחסים המסובכים שלאחר הנישואין; הרומן הרומנטי, לעומתו, מגיע לשיאו ולסיומו, כשזוג האהבים משלימים את נפתולי עלילת האהבה בטקס של נישואין.

ברומן זה נעדר טקס הנישואין, ייתכן כי ז'ורז' סאנד נמנעה ממנו, בהקבלה לחייה ההפכפכים כאהובה, הפילגש, והידועה בצירור של רבים משמנה וסלתה של צרפת.

גם באהבת אשה לגבר צעיר ממנה, התנסתה סאנד. בשנת 1847, (שנת כתיבת הרומן), הרחיקה מעליה את פרדריק שופן, אהובה במשך תשע שנים, למען ויקטור בורי הצעיר ממנה בארבע-עשרה שנים. בורי זה שקד על בעיותיה החומריות, כשם שברומן, דואג פרנסואה הצעיר לענייניה הכספיים של מרלין.

הקשר בין הביוגרפיה לספרות, בא לידי ביטוי גם בסגנונה ה"טבעי", כאמור, של סאנד (הדומה לזה של ז'אן-ז'אק רוסו, בן זמנה, ששימש לה מופת): סאנד עצמה, היתה בת פשוטהעם בצרפת של המאה ה-19, ולפיכך הסמיעה ערכי התנהגות אופייניים לבני הכפר.

למשל, אופן מסירת הדברים ברומן, מפיו של מספר לשומעיו, בני הכפר,

ותגובותיהם, הוא תיאור של אמת כהויתתה: באוטוביוגרפיה שלה מתארת סאנד כיצד היו נאספים עובדי החווה והשכנים בערב, להקשיב לסיפור שסיפר אחד מהם. ב"אחרית דבר" חורג המתרגם, יהושע קנז, מן התמימות הבגלית לפעמים של אהבה ונישואין, לתחום

הקשר בין הביוגרפיה לספרות. בא לידי ביטוי גם בסגנונה ה"טבעי", כאמור, של סאנד

של הבנת הספרות דרך החיים והחיים דרך הספרות: הגיבור הראשי ב"אחרית-דבר" הוא מרסל פרוסט, והקשר הוא זכרונות ילדות. פרנסואה הילד העובי היה הוא עצמו, ו"אלף וטות של קמברה" (חבל הארץ בו מתרחש הרומן), באו מאליהן בקלילות זו אחר זו, בשרשרת ארוכה ורוטטת של זכרונות.

לדעתו של פרוסט, ספרות המסתפקת בתיאור הדברים, במסירת דין וחשבון עלוב על קווים ושטחים, היא הרחוקה ביותר מן המציאות אף-על-פי שהיא מתקדמת ריאליסטית. היא מנתקת כל תקשורת בין האני ההווה לעברו שבתמצית הזיכרון וכן, לעתיד "שהדברים דוחקים... לשוב ולטעום בו את... טעם המציאות". פרוסט מדבר על קריאת פרוזה שהיא דומה לקריאת שירה, שהקורא מסוגל לחוש אותה רק אם היא חלק ממנו עצמו.

בסוף "האחרית-דבר" מתאר קנז את יחס בני זורו של שרל בודליר אל ז'ורז' סאנד. הם שנאו אותה וקראו לה "פרת-כתובה". גם מרסל פרוסט חצוי ביחסו ליצירתה הרומנטית של סאנד, אך הוא מקדיש לה וליפרנסואה העזובי" כמה מהיפים שבדפי "הומן האבוד".

ואכן, מאה וחמישים שנה אחרי הופעתו של "העזובי", הוא תורגם לעברית כדי להנות את המודרניסטים והפוסט-מודרניסטים בני זמננו. ■

מרשמי תקווה

עמוס נבון; לווין חצות; שירים; ספריית פועלים; 1992; 48 עמ'.

ספר מאוד מתוחכם. התחכום שבו מפעיל את "שני חצאי המוח". המשורר שבו דומה "לגזע המחויק שתי צמרות מעליו, ובשארית כוחו הוא מתווך בין תווה לבין בווה" (תמצית עמ' 7). הצמרות לא תהדלנה לריב ביניהן "על תכנית הזרע" כי הביולוגיה לא הגיעה אל חקר תכליתה והיא קיימת ב"איוון עדין" בין אין-חקר ואין-תכלית. עמוס נבון, הביולוג והחוקר בתורת החיים, בונה קנים לציפורי השיר, כדי שיציצו את כפירתו ויוזנו במילים גבוהות את "המשהו מריר, תלוי בכל צמחי הרעל". בשיר "לזכרו של גיאורג טראקל" (עמ' 8), הוא מזדהה עם האקספרסיוניסט האוסטרי של ראשית המאה והולך בשביליו "לאורך הירקון בלילה". זה המתח בין האור הקך "כמות שהוא, המשחור מצח מנצנץ שומן קר", ובין העצב "בעששיות באוהל הפצועים", של ממשלת-הלילה. עמוס נבון קרא הרבה, ספג הרבה, והקדיש שירים למשוררים פאול צלאן וג. טראקל, למוסיקאי ליאונרד ברנשטיין ולנגני כלים המשרישים עוגבייער באדמת שמים, ב"קולגיום מוסיקום" (עמ' 9). הוא גם יודע להתפעל מ"רעמת מוחו של ארכיטקט גאון, זה גאודי מברצלונה" ומ"עורב הבלדות של אדגר אלן פו"; "כשהיינו בטוחים / מעל לכל ספק, התעורר החשך / שאדם / מקנן בלב עורב ציפור" (עמ' 27).

הספר פותח בשיר המוקדש לפאול צלאן, גדול המשוררים הכותבים גרמנית של אמצע המאה, שהטביע עצמו במי סינה. ע. נבון מנסה להבין ב"קריאת שפתיים" (זה שמו של הפרק הפותח) את שפת שירתו המאגית, הניאוסוריאליסטית של פאול צלאן; אך קריאת-שפתיים הוא אמצעי לחירשים להבין שפת קולות. עמוס נבון, "מצמיד חרצן חלול אל שפתיו ונושף צפצוף אחד ארוך", הצפצוף דומה "לשריקת אבל על אדם שנעלם במים". אני נזכר ב"צדיק הכפרי" לשלום אש, שחרף אידיעו לקרוא את תפילות הסיודר, זעוע את לבות באי בית-הכנסת, בשריקה קורצת שמים; שריקתו של רעמוס נבון, אינה מגיעה משום-מה, אל אוזני.

ע. נבון יודע גם לכתוב על נושא: "שחור קו נטוי לבין" (עמ' 31); "פנסי רחוב בלבן שחור", "שחור נוהג בכפפות לבנות - במכונת-ספורט לבנה ובמשקפי ראי, המחזירים או שחור"; אכן שירה כזאת, האמנות שבה, האומנות והמיומנות, הם שמות-הנרדפים, ומישחקי-מילים הופכים לבן לשחור. יש גם שירים, המתעלמים מן הרקע התרבותי של הקורא. "שמורת האינדיאנים" יכולה לדבר רק אל משורר ואל קורא החיים בתוכה ומודעים לתרבותה. "דפים

לבנים בספרי-לימוד" אינם מספרים את אשר "מדגימה אינדיאנית" וע. נבון "מדלג על שלב מיגיע / בו שוטפים מן הקמח את המריר-המריר הזה" (עמ' 32).

שם הספר, "לווין חצות", אין לו שום קשר ל"תיקון חצות"; רוז'ר, "שרברב הלווינים" יודע "מה זורם בניצורות בינו ובין חללית-האם" וע. נבון "אינו חושש מתעתועי מידבר קוסמי - בו אפשר להעלם בתוך חורים שחורים" (עמ' 35). "סן אנדרס", מקום מיועד לרעידות-אדמה, מתואר בדיוק של "השחיקה המתרחשת" ובהומור יבש, בו "נפרדו שני חלקי מיטת-כלולות מעצמת הזעזוע"; אולי כדאי לשמוח ב"הפי-אנד שב"זו עתה יצאת בשעה טובה / שבכל רגע עלולה להסתיים ברעש" (עמ' 37). אין בספר אהבה ואפילו מין אין בו; לכל היותר, סימני "רפיון כלאחר משגל סוער" (עמ' 41). בדומה לחךק שימו האחד" נפתח בחיפוש בת זוג / ומסתיים בהקמת צאצאים - - - הייתי שואל אותך, ללא היסוס / היכן ומתי / את ואני" (עמ' 39). כמה נחמה יש לברואי-אדם, שאינם מיתחסים על משפחת "גמל שלמה", בה עורפת הנקבה את ראש הזכר, בזמן ההזדווגות. יש בספר, מחישובי הזמן, ששוגים בהם ללא הרף, "לכוון שעוני-יחום לזמני לידה, בין מלחמות" (עמ' 18). המספורות צומחות על קרקע הבוטניקה, זוחלות עם "פרודגיה" ו"ובליות" שאינן ממירות. "גחוני-זחל בהדרות כנפיים" (עמ' 38), מרחפות עם ה"פיגם" וה"לבנין", המוגדים בדייקנות במילון החרקים ונזוחות משמי הטכניקה, ב"אין חלקי-חילוף לגאוה" (עמ' 25). לפעמים, כמו בספר פעילה מסמם את הקורא השיר "בצילום תת-אדום" - - - גנב פורץ / אונס קבוצתי / וסכין חמה מדם" (עמ' 21). למרות השימוש הרב במושגים טכנולוגיים וביולוגיים, עכשוויים חוזר ע. נבון, שלא-מדעת, אל המקורות ואפילו "הולך בגיל בצעדי הדווה, אל גיל שבעים-ושתיים" (עמ' 11) בעקבות בארשית-רבא: "בת ק' כבת כ"י" "את כולן יחשוף הרוח / אחריך הרוח יכסה הכול" (עמ' 23), במיומנות מימי קהלת (א, 5), שבהם "סובב, סובב, הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח"; גם תינת שאינו "כארזי-הלבנון, אף-לא כ"אלוני-ההר", כי "מכל עלי החורש / בחרה בו יונת השלום" (עמ' 19). הוא מזרעו של משל-יותם, בו "הלוק" הלכו העצים למשוח עליהם מלך, גם "טוב יום המוות מיום הוולדו" (קהלת ו, 1), היתה לו עזנה בשיר האחרון שבספר, "כאילו זה עתה נולד, במוצאי יום מותו"; "הקהל בא, מפלס דרכו וצובר לו מרשמי תקווה". תקווה זאת, היא גם "המלה האחרונה", במגילת קהלת" סוף דבר: הכול נשמע, אם טוב ואם רע, כי זה כל האדם".

שמואל שתל